

2020 - Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili

**“ИҚТИСОДИЙ ПАНДЕМИЯ ШАРОИТИДА КИЧИК САНОАТ
ЗОНАЛАРИДА ИННОВАЦИОН АХБОРОТ ТИЗИМИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ” МАВЗУСИДАГИ ОНЛАЙН ИЛМИЙ-
АМАЛИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ**

2020 йил 15 декабрь

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ТОШКЕНТ МОЛИЯ ИНСТИТУТИ

“ИҚТИСОДИЁТ” КАФЕДРАСИ

**“ИҚТИСОДИЙ ПАНДЕМИЯ ШАРОИТИДА КИЧИК
САНОАТ ЗОНАЛАРИДА ИННОВАЦИОН АХБОРОТ
ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ” МАВЗУСИДАГИ
ОЛИЙ ЎҚУВ ЮРТЛАРАРО ОНЛАЙН ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ ТЎПЛАМИ**

2020 йил 15 декабрь

ТОШКЕНТ

“Иқтисодий пандемия шароитида кичик саноат зоналарида инновацион ахборот тизимини такомиллаштириш” мавзусидаги олий ўқув юртлараро онлайн илмий-амалий конференция материаллари тўплами –Т.: “Iqtisod-Moliya”, 2020. – 546 б.

Илмий-амалий конференция материаллари тўпламига иқтисодий пандемия шароитида кичик саноат зоналарида инновацион ахборот тизимини такомиллаштириш зарурляти, кичик саноат зоналари салоҳиятини аниқлаш ва баҳолашнинг инновацион дастурий тизимини шакллантириш, рақамли технологияларни кенг жорий этиш орқали кичик саноат зоналари фаолиятини бошқаришни оптималлаштириш масалалари, саноат зоналарида инновацион дастурий таъминотни шакллантиришнинг хориж тажрибаси, давлат ташкилотлари ва кичик саноат зоналари ўртасида ахборот алмашувини шакллантиришнинг электрон платформа-сини шакллантиришга доир ислохотларни илмий-назарий асосларини тадқиқ этишга бағишланган илмий тезис ва мақолалар киритилган.

Ушбу илмий-амалий конференция материаллари АМ-Ф3-201908169 - “Кичик саноат зоналари салоҳиятини аниқлашнинг инновацион электрон таъминотини яратиш” мавзусидаги амалий грант доирасида нашр қилинган.

Тахрир ҳайъати раиси:

Т.З.Гешабаев - и.ф.д., проф.

Тахрир ҳайъати аъзолари:

С.У.Меҳмонов – и.ф.д., проф;

А.Х.Пардаев – и.ф.д., проф;

Х.С.Асатуллаев – и.ф.н., проф;

Д.Ш.Бабабекова - и.ф.н., доц;

Б.О.Турсунов – кат.ўқ.

Тақризчилар:

А.Кенжабаев – и.ф.д., профессор.

А.Маматов – и.ф.д., профессор.

Мазкур тўпламга киритилган материалларнинг мазмуни, ундаги статистик маълумотлар ва меъерий ҳужжатлар санасининг тўғрилигига ҳамда танқидий фикр-мулоҳазаларга муаллифларнинг ўзлари масъулдирлар.

156.	<i>Каримов А.И.</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАР БОЗОРИГА МОЛИЯВИЙ МАБЛАҒЛАР ЖАЛБ ҚИЛИШНИ ЭКОНОМЕТРИК МОДЕЛЛАР ОРҚАЛИ БАҲОЛАШ.....	487
157.	<i>Умурзоқов Ж.</i> НЕФТЬ-ГАЗ САНОАТИДА ИНВЕСТИЦИОН ЛОЙИҲАЛАРНИ АМАЛГА ОШИРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.....	489
158.	<i>Акрамова Г.</i> КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИ ФАОЛИЯТИДА ТОВАР СИЁСАТИНИ БОШҚАРИШ МАСАЛАЛАРИ....	491
159.	<i>Рузиев Ж.Т.</i> КОРХОНАЛАР ЭКСПОРТ САЛОҲИЯТИНИ ЎСТИРИШДА БАНК МОЛИЯЛАШ-ТИРИШНИНГ ИННОВАЦИОН ШАКЛЛАРИ.....	495
160.	<i>Тошнўлатов М.</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ИНВЕСТИЦИОН МУҲИТИГА ТАЪСИР ҚИЛУВЧИ ОМИЛЛАРНИ ЯХШИЛАШ ОРҚАЛИ ИНВЕСТИЦИОН ЖОЗИБА-ДОРЛИКНИ ОШИРИШ.....	497
161.	<i>Тохиров И, Асатуллаев Х.</i> МАМЛАКАТ МОЛИЯВИЙ ХАВФСИЗЛИГИНИНГ МОҲИЯТИ ВА УНИ ТАЪМИНЛАШ.....	409
162.	<i>Ниязалиев Х.С.</i> РЕСПУБЛИКА ЛИЗИНГ КОМПАНИЯЛАРИ ИНВЕСТИЦИЯ ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ.....	501
163.	<i>Ҳамидова З.А.</i> КИЧИК БИЗНЕСГА ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШНИНГ АСОСИЙ ШАКЛЛАРИ.....	504
164.	<i>Мамадиева Г.С.</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ИСЛОМ БАНКЛАРИ ХАМКОРЛИГИДА ИНВЕСТИЦИОН ЛОЙИҲАЛАРНИ МОЛИЯЛАШТИРИШ.....	508
165.	<i>Тошнўлатов Ф.</i> ЖАҲОНДА ТУРИЗМНИНГ ТУТГАН ЎРНИ ҲАМДА УНИНГ ЮҚОРИ ИҚТИСОДИЙ ЎСИШНИ ТАЪМИНЛАШДАГИ АҲАМИЯТИ.....	510
166.	<i>Shavkov N, Kalandarov R.</i> O'ZBEKISTONDA FAOL TADBIRKORLIKNING RIVOJLANISH YO'LLARI.....	512
167.	<i>Akratov A.R.</i> DIGITALIZATION OF THE SPHERE OF PUBLIC PROCUREMENT IN UZBEKISTAN.....	514
168.	<i>Раҳматқариев Д.</i> РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА ЭЛЕКТРОН ҲУКУМАТ ТИЗИМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	519
169.	<i>Xolmaxmatova Z, Bazarova F.</i> BOSHQARUV MUNOSABATLARIDA LIDERNING O'RNI.....	521
170.	<i>Nabiyeva Z, Bazarova F.</i> O'ZBEKISTONDA ERKIN	522

Турли солиқ шартлари ҳолати лизинг берувчига лизинг келишувлари эвазига қўшимча имтиёз олиш имконини яратиб беради. Яъни субъектларни жалб қилиш ҳамда шу асосда уларнинг бозорини кенгайтириш имкони яратилади. Маҳсулотнинг янги турларини ишлаб чиқариш кўлами кенгайди, сифати ортади. Лизингдан олинган даромадлар ҳамда харажатлар бир вақтнинг ўзида реализация қилинади.

КИЧИК БИЗНЕСГА ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШНИНГ АСОСИЙ ШАКЛЛАРИ

*Хамидова Зулфия Ахмаджановна,
ТДИУ катта ўқитувчиси*

Инвестицион ҳамкорликнинг асосий афзаллиги шундан иборатки, унда илмий-техник билимлар, ноу-хауларнинг, айниқса, инновацияларнинг узлуксиз жалб этилиши; аҳолининг бандлик даражаси ва унда меҳнат унумдорлигининг ўсиши; ҳудуд табиий ресурсларидан фойдаланишнинг яхшиланиши; рақобатни фаоллаштириш ва унинг натижасида кичик бизнес сектори фаолиятининг ривожланиши; замонавий ташкилий-бошқарув тажрибасининг жорий этилиши юз беради. Фикримизча, энг биринчи ёндашувда инвестицияларни қуйидагича классификациялаб олиш мумкин (1-жадвал).

1-жадвал

Инвестициялар классификацияси

Классификация мезони	Инвестициялар классификацияси
Инвестициялар шакллари	Тўғридан-тўғри инвестициялар Портфель инвестициялар Бошқалар
Инвестициялар муддатлари	Қисқа муддатли Ўрта муддатли Узоқ муддатли
Инвестицион ресурсларнинг мулкчилик шакли	Хусусий Давлат Аралаш

Кичик бизнесдаги инвестиция жараёнларига хорижий капитални жалб этишнинг узоқ муддатли стратегияларини ишлаб чиқишда хорижий инвесторлар билан ҳамкорлик қилишнинг турли шакллари мавжудлигини ҳисобга олиш лозим. Улар орасидан қуйидагиларни алоҳида таъкидлаб ўтиш жоиз:

– хорижий инвесторлар иштирокининг улушларига қараб, шу жумладан, ҳиссадорлик жамиятлари акцияларини хорижий инвесторларга сотиш йўли билан турли шаклда қўшма корхоналар тузиш;

– хорижда корхона филиаллари ва ва шўъба жамиятларини тузиш, чет элларда тўлиқ хорижий инвесторга тегишли янги компанияларни ташкил этиш;

– фирмалараро бирлашув ва бирини бошқаси томонидан ютиб юбориши натижасида эгалик қилиш, яъни фирмани сотиб олиш ёки кўшиш билан эгалик ҳуқуқи ёки миллийлик ҳуқуқига эга бўлиш;

– стратегик ҳамкорлик (бирлашма) тузиш, мулкка, шу жумладан, қимматли қоғозларга эга бўлиш;

– давлат ва инвесторлар ўртасидаги шартномавий муносабатлар асосида хорижий капитални киритиш – маҳсулот тақсимооти ҳақида концессия ва битимлар тузиш;

– халқаро молиявий ижара (лизинг) шартномасини тузиш ва эркин иқтисодий ҳудудларни ташкил этиш;

– давлат кафолати асосида банк кредитлари ва тижорат кредитлари ҳамда экспортни молиялаштириш билан боғлиқ кредитлар ажратиш;

“Америка депозитар тилхати” дастури орқали акциялар эмиссияси ва уларни жойлаштириш. Иқтисодчилар хорижий инвестициялар жалб этилишида турли классификацияларини келтирадилар. Чунончи Россия ўқув адабиётлари учун куйидаги классификация характерли (2-жадвал).

2-жадвал

Хорижий инвестициялар шакллари классификацияси¹⁸⁰

Белгиси	Тури	Характеристикаси
Мулкчилик шакли бўйича	Давлат	Давлат органлари кўрсатмаси билан инвестициялаш
	Хусусий	Хусусий шахсларнинг ўз давлатидан ташқарига инвестициялаши
	Аралаш	Хусусий ва давлат капитали иштирокидаги инвестициялар
Инвестицияланаётган молиявий ресурсларнинг активлар бўйича таркибига қараб	Реал	Молиявий маблағларни бошқа мамлакатлардан усқуналар сотиб олиниши билан боғлиқ узоқ муддатли лойиҳаларга йўналтириш;
	Номоддий	Лицензиялар, ҳуқуқлар ва бошқа номоддий характердаги активларни сотиб олиш,
	Молиявий	Акцияларга, қимматли қоғозларга инвестициялар ва бошқалар
Кулланиши усули бўйича	Ссуда	Молиявий ресурслар улар бўйича фоизлар кўринишида даромад олиш учун етказиб берилади
	Тадбиркорлик	молиявий ресурслар фойдадан дивидент олиш учун хорижий инвестициялар сифатида йўналтирилади
Капитал жойлаштириш объектларининг хусусиятига кўра	Тўғридан-тўғри	Инвестор томонидан лойиҳанинг молиявий ва тизимли назоратини мақсадли жойлаштиришни назарда тутувчи хорижий инвестицияларнинг энг оммавий тури
	Портфель	Дивидендлар олиш мақсадида акцияларнинг бир қисми сотиб олинади
	Бошқа	Уларга чет эл инвестициялари, жумладан, банк ҳисобварақларига пул маблағларини жойлаштириш, кредитлар бериш ва бошқалар қиради.

¹⁸⁰ Сергеев И.В., Веретенникова И.И., Шеховцев В.В. Инвестиции: Учебник для бакалавров, 2014.

Қайд этилган йўналишларнинг барчаси ҳам тўғридан-тўғри кичик бизнес секторига тааллуқли эмас, лекин уларнинг ҳар бирига оид лойиҳаларнинг амалга оширилиши бевосита ёки билвосита шу ҳудуддаги кичик бизнес субъектлари фаолиятига ижобий таъсир этади ва инвестицион жараёнларга туртки беради.

Хорижий инвестицияларни жалб этишнинг барча келтириб ўтилган ушбу шакллари узоқ муддатли стратегик характерга эга. Бу борада эришиладиган натижалар Ўзбекистон иқтисодиётининг таркибий, тармоқ ва тармоқларо тузилмавий ўзгаришларидаги муаммоларни фақатгина мамлакат молиявий ресурслари ҳисобидан ҳал этишга нисбатан ҳам қисқа вақт ичида ва кам инвестицион харажат ҳисобидан ечиш имконини беради.

К.К.Поздняков Россия бозорида иш олиб бораётган хорижий инвесторларни уч гуруҳга бўлади:

1. Йирик трансмилий корпорациялар. Улар миллий ҳуқуқий режимнинг бошқалардан алоҳида ажратилган қисмида ишлайдилар. Қонунчилик ҳужжатлари ёки ҳуқумат билан шартномалар воситасида хўжалик юритишдаги ноқулай вазиятлардан ҳимоя қилинганлар, имтёзлардан фойдаланадилар.

2. Маҳсулот ва хизматларнинг оригинал технологиясига эга бўлган майда ва ўрта компаниялар. Улар одатда ўз патентларига ёки “ноу-хау”ларига эгалар, рақобатбардош товарлар ишлаб чиқарадилар, барқарор равишда ўз бизнесларини кенгайтиришга интиладилар.

3. Активлар курс қиймати ўзгаришидан ва иқтисодий беқарорликдан фойдаланиб спекулятив характердаги фойда олишга интилишга йўналган инвесторлар¹⁸¹.

Фикримизча, мамлакатимиз учун айниқса иккинчи гуруҳ инвесторларни жалб этиш алоҳида аҳамиятга эга ва сўнги йилларда бунга жиддий эътибор қаратилмоқда. Чунончи Наманган вилоятида 2019 йилда Чуст ва Тўрақўрғон туманларида бўш ер майдонлари хатловдан ўтказилиб, 681,4 гектар 5 та ер участкасида “Наманган” эркин иқтисодий зонаси ташкил этилган. Унда 2019 – 2024 йилларда умумий қиймати 608,5 млн. АҚШ доллари бўлган 18 та инвестицион лойиҳа амалга оширилади ва 6678 та иш ўринлари яратилади. ЭИЗда кичик ва ўрта бизнес корхоналари ҳам барпо этилади. Улар жумласига “Cang special steel” МЧЖ қўшма корхонаси, “Art soft engineering” МЧЖ, “Siberian Wellness Namangan” МЧЖ хусусий корхонаси бор бўлиб, 3 та лойиҳага 2020 – 2021 йилларда 88,45 млн. АҚШ доллари ҳажмида инвестиция киритилади ва 1150 та иш ўринлари яратилади.

¹⁸¹ Pozdnyakov K. K. The theoretical basis of the mechanism of attraction of foreign investments in the Russian regions and the rationale for their practical applicability. Raleigh, North Carolina, USA: Lulu Press, 2015. 174 p. C. 71-72.

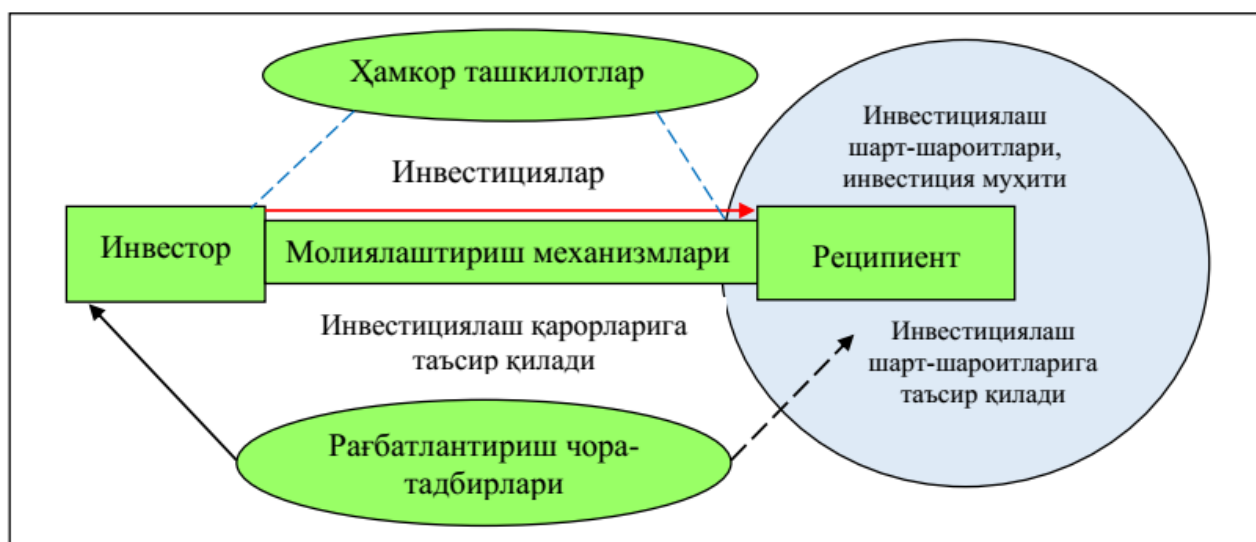
Иқтисодиётга, шу жумладан кичик бизнес секторига хорижий инвестициялар жалб этилиши учун мамлакатимизда анчагина механизмлар яратилган бўлиб, улар инвестицияларнинг турли шаклларига йўл очиб бермоқда. Бу механизмлар инвестициялар турли шакллари оқимини таъминловчи чоралар, ҳаракатлар, қоидалар, тизимлар, тузилмалар йиғиндисидир. Мазкур механизм биринчи навбатда давлат ҳокимияти ишлаб чиқадиган инвестицияларни жалб этиш дастурлари амалга оширилишида намоён бўлади. Айти пайтда иқтисодиёт эркинлаштирилиши билан хусусий институтларнинг, хусусий бизнес субъектларнинг роли ортиб боради. Шу жиҳатдан мамлакатимизда кичик бизнеснинг хорижий инвестицияларни жалб этиш борасидаги ташаббуслари ҳамда тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестициялар зарурлиги ва аҳамияти ортиб бормоқда.

Фикримизча, кичик бизнесга хорижий инвестициялар жалб этилиши механизмларида уч йўналишни фарқлаш лозим:

1. Молиялашни таъминловчи механизмлар. Уларга акциялаштириш, лойиҳавий молиялаш, венчур молиялаш ва давлат бюджетидан молиялаштириш киради.

2. Инвестициялар оқимига кўмаклашувчи тизимлар ва ташкилотлар. Уларга Савдо-саноат палатасини ва турли тижорат ва нотижорат ташкилотларни киритиш мумкин.

3. Алоҳида ҳудудлар ва тармоқларга инвесторларни жалб этувчи давлат чоралари, имтиёзлари ва кафолатлари.

1-расм. Инвестицияларни жалб этиш механизми¹⁸².

Хорижий инвестициялар алоҳида йўналишлари, шакллари ва уларни жалб этиш механизми самарадорлигини аниқлаш ва таҳлил қилиш анча мураккаб масала ва бу таҳлил мақсадларидан ва тегишли субъектларнинг манфаатларидан келиб чиққан ҳолда амалга оширилади. Ушбу

¹⁸² Манба: Муаллиф тадқиқотлари асосида ишлаб чиқилди.

мақсадлардан келиб чиқиб, хорижий инвестицияларни минтақа иқтисодиётига жалб этиш шакллари танлаш мумкин, шу билан бирга барча шакллардан ҳам турли даражаларда бирдай фойдаланиш мумкин эмас. Масалан, алоҳида корхона даражасида хорижий инвестицияларни жалб этишнинг концессия ёки эркин иқтисодий ҳудудларни яратиш шаклларидан фойдаланиш имконияти йўқ. Мамлакатга ва унинг минтақаларига хорижий инвестицияларни жалб этиш шакллари танлаш бу уларни давлат томонидан тартибга солишга боғлиқ.

ЎЗБЕКИСТОНДА ИСЛОМ БАНКЛАРИ ХАМКОРЛИГИДА ИНВЕСТИЦИОН ЛОЙИҲАЛАРНИ МОЛИЯЛАШТИРИШ

Г.С.Мамадиева, БМА магистри

Бугунги кунда исломий банклари ҳамкорлигида инвестицион лойиҳаларни молиялаштириш механизмлари бутун дунёда жадал ривожланиб келаётган соҳалардан бири ҳисобланади. Исломий банклар глобаллашув доирасида янада рақобатбардош бўлиб бормоқда ва эътироф этилмоқда. Мутахассисларнинг фикрича, охириги ўн йилда исломий банклар жуда тезлик билан кенгаймоқда, уларнинг активлари 2.5 трлн. АҚШ долларига яқинлашди ва CityUKнинг ҳисоботларига кўра, йилига 7,5% миқдорида сезиларли ўсмоқда. Инвестицион лойиҳаларни молиялаштириш исломий усулининг аҳамияти ва хусусиятини тушунган ҳолда, оддий молиявий муассасалар улар билан корпоратив молиялаштириш соҳасида ёки исломий банклар воситасида янада фаол ҳамкорлик қилишни бошладилар.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ш.М.Мирзиёев ИХТ ТИВ кенгаши 43-сессияси очилиш маросимида сўзлаган нутқидан қуйидаги сатрларни келтириб ўтиш жоиз: “Ислом олами улкан иқтисодий, инвестицион салоҳият, энергетика ресурсларига эга. Улардан тўғри фойдаланиш, Ислом ҳамкорлик ташкилотига аъзо давлатларнинг халқаро савдо-иқтисодий, молиявий, инвестицион ҳамкорлигини кенгайтириш, мамлакатларимизни бирлаштирадиган транспорт йўллари ташкил этиш юксак иқтисодий тараққиёт кўрсаткичларига эришиш имконини беради ва бу пировард натижада бошқа барча соҳаларнинг ривожланишида асос бўлиб хизмат қилади”. Шундай экан мусулмон давлатларидаги мавжуд исломий банклар ҳамкорлигида инвестицион лойиҳаларни молиялаштиришга асосланган банклар, инвестиция фондлари ва компанияларнинг маблағларини Ўзбекистоннинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши ва ҳусусий секторни қўллаб-қувватлаш мақсадида жалб этиш айти мурдаодир.